

DERDE HOOFDSTUK

GEZINS- OF GESTICHTSVERPLEGING?

1. Inleiding.

Dit was en is nog steeds een strijdvraag. Geen vergadering over gezinsverpleging of een debater laat een pleidooi voor de gestichtsverpleging horen. Geen vergadering over gestichtsverpleging of een werker uit het kamp van gezinsverpleging vraagt het woord. De verzoenende partij, die in de regel helemaal geen mening heeft, maar de storende discussie der tegengestelde partijen wil voorkomen, verkondigt dan het sussende standpunt dat beide vormen van verpleging recht van bestaan hebben. Met zulk een onproductief naar voren brengen der standpunten komt men weinig verder en nog minder met de in de treure verkondigde opinies aangaande het een of ander systeem, die slechts gegrond blijken op enkele gelukkige of ongelukkige ervaringen of te danken zijn aan het loutere toeval, dat de spreker, hetzij als bestuurslid of medewerker, aan een gesticht of aan een vereniging voor gezinsverpleging verbonden is.

Wij zullen de vraag klaar en scherp moeten stellen. Bieden de gestichts- en gezinsverpleging gelijkwaardige opvoedingsmogelijkheden voor het kind of hebben zij in de armenzorg en kinderbescherming elk een eigen taak te vervullen, en zo ja, welke?

Wij gaan er van uit, dat zonder bezwaar vooropgesteld kan worden, dat in gewone omstandigheden het ouderlijk milieu, d.i. het eigen gezin, de meest aangewezen omgeving voor de opvoeding van een kind is. Alvorens echter na te kunnen gaan, welk opvoedingsmilieu in aanmerking komt, als het eigen gezin gemist moet worden, moeten we ons nader opriënteren ten aanzien van het vage begrip „kind” of „pupil”, zoals dit gemeenlijk gebruikt wordt.

In de regel toch spreekt men over kinderen of pupillen in gestichts- en gezinsverpleging, waaronder dan blijkt te moeten worden verstaan jonge mensen in de leeftijdsgroep van 0 tot 21 jaar. Een

vage en daardoor verwarde onderscheiding, die mede oorzaak is, van de onzuivere probleemstelling in deze materie. Zonder meer toch is duidelijk dat de plaatsing van een 2-jarig kind in een gesticht of pleeggezin een kwestie is van geheel andere aard en met totaal andere eisen dan de plaatsing van een 18-jarige.

In grote lijnen hebben wij drie leeftijdsgroepen te onderscheiden:

1e. van 0 tot 6 jaar, d.i. de zuigeling- en kleuterperiode;

2e. van 6 tot 14 jaar, d.i. de kindertijd en praepuberteit of — naar een andere maatstaf uitgedrukt — de schoolperiode;

3e. van 14 tot 21 jaar, d.i. de puberteit en adolescentieperiode of anders gezien, de vakleer- en beroepsleeftijd.

Psychologisch onberispelijk is deze onderscheiding geenszins. Er zouden verscheiden bezwaren tegen in te brengen zijn. Wij moeten daar overheen stappen, daar wij ons moeten beperken tot een bruikbare indeling, die in een zo kort mogelijk bestek een enigszins vergelijkend overzicht toestaat, ten aanzien van de behoeften van deze leeftijdsgroepen en de mogelijkheden die gezins- en gestichtsleven voor hen bieden.

2. Leeftijdsgroep van 0 tot 6 jaar.

Willen wij voor deze leeftijdsgroep de waarde van de gezins- en gestichtsverpleging toetsen, dan dienen wij de karakteristiek van deze groep enigszins te kennen. Het is de periode, waarin het kind zowel wat zijn lichamelijke als geestelijke groei betreft, in hoge mate afhankelijk is van zijn omgeving. Deze leeftijdsfase van het kind is meer dan enig andere het tijdperk, waarin de moeder de centrale figuur is. Zij koestert en verzorgt het kind, speelt ermee, is vrijwel de enige die zijn brabbeltaaltje verstaat en zijn mimiek begrijpt en is door de aard van dit veelzijdig contact voor een deel de stimulans voor de ontwikkeling van zijn zintuigelijke functionering, maar meer nog voor de psychische en sociale groei van het kind. Het is het gezinsleven, dat door zijn vele aanrakingspunten het rijpingsproces van het kind bevordert en waarin zijn emotionele en affectieve leven wordt gevormd. Deze periode is die van het spel, hetwelk in tal van uitingsvormen naar voren komt. Het kind babbelt honderd uit tegen zijn omgeving die daar in mindere of meerdere mate op ingaat, het maakt van het hele huis zijn experimenteerveld, gaat overal naar toe en zit overal aan door zijn ongebreidelde drang tot onderzoek en wereldverovering. Het verstandige gezin schakelt het kind in door het allerlei huishoudelijke werkjes mee te laten verrichten, waardoor het zijn activiteit spuit en zijn zelfontwik-

keling bevordert. Aan de fantasie van het kind wordt tegemoet gekomen door speelgoed, zandbak, tekenen, eenvoudige sloyd enz.; door nuttige gewoonten geeft men het kind een houvast. De periode van 2 tot 6 is in zekere zin een overgangstijd — met een hoogtepunt omstreeks de vierjarige leeftijd — daar de egocentrische kleuter door zijn sterk verhoogd ik-bewustzijn — hetwelk nauw samenhangt met het veroveren van de taal — aanpassingsmoeilijkheden geeft en het aanvaarden van de nieuwe wereld, waarnaar hij zich nu richten moet, moeite kost. Het is een phase, waarvan het verloop voor de verdere karaktervorming van het kind van de grootste betekenis.

Het gesticht met zijn min of meer massale opvoeding blijkt, in tegenstelling met het pleeggezin, voor het kind van deze leeftijd een uitgesproken minder gunstig opvoedingsmilieu. Uit onderzoekingen van de Weense psychologe prof. dr. Charlotte Bühler en haar medewerkers, bleek, dat gestichtskinderen van deze leeftijd een lager ontwikkelingsquotient vertoonden dan kinderen van overeenkomstige leeftijd, die in hun eigen gezin of wel in een pleeggezin waren opgevoed. De onderzoekingen strekten zich uit over 100 kinderen. Ter bepaling van het ontwikkelingsprofiel werd gebruik gemaakt van de z.g. „Klein-kindertests” van Ch. Bühler en Hildegard Hetzer ¹⁾. Aangetoond werd dat de ontwikkeling der zintuigen, het sociaal gedrag, de nabootsing (imitatie) en de hantering van materiaal dusdanig afhankelijk zijn van een sterke wisselwerking met de omgeving, in feite van de moederlijke bemoeiing, dat de gestichtskinderen, wat deze ontwikkelingsfactoren betreft, in een bijzonder ongunstige positie verkeren. Het was zelfs zó, dat kinderen uit proletariërsgezinnen nog een beter ontwikkelingsbeeld gaven. Slechts op het gebied van lichaamsbeweging en herinnering, functies die tamelijk los staan van de invloed der omgeving, vertoonde gestichtskinderen geen achterstand. Uit een Amerikaans experiment, waarbij men een technisch goede zaalverzorging van kinderen in een inrichting vergeleek met een verzorging, waarbij elk kind zijn eigen, hem dagelijks verzorgende zuster had, die zich veel met hem bemoeide, bleek, dat de kinderen die de laatstgenoemde vorm van verzorging

¹⁾ Op de aard dezer tests kan hier niet worden ingegaan. Het belangrijkste voordeel ervan is, dat zij in tegenstelling bv. met de Binet-tests, niet alleen iets over de intelligentie zeggen, maar een ontwikkelingsbeeld geven van meerdere lagen der persoonlijkheid. Wij verwijzen belangstellenden naar de uitgave: „Kleinkindertests, Entwicklungstests vom 1. bis 6. Lebensjahr 1932.

genoten, al na 6 maanden een belangrijke voorsprong in ontwikkeling te zien gaven: Martha Sturm, die een onderzoek instelde betreffende kinderen van de leeftijd van 8 maanden tot 6 jaar in gezins- en gestichtsverpleging, toonde aan, dat tot een leeftijd van 2 jaar de tijd die aan lichamelijke verzorging besteed werd, in het gezin belangrijk langer was dan in eenrichting, terwijl vanaf het derde levensjaar de lichamelijke zorg voor het gestichtskind ging domineren, maar ten koste van zijn speeltijd. Voor gestichtskinderen van deze leeftijd zou per dag twee uur verloren gaan met „wachten”, welke wachttijd het gezin niet kent, doordat daar de andere kinderen of gezinsleden helpen bij naar het toilet gaan, wassen en aankleden der kinderen. Tegenover een speeltijd van 8 uur in het gezin staat voor het gestichtskind een van 4 à 5 uur. Het kind in het gewone gezin heeft zijn eigen speelgoed en is in belangrijk mindere mate aangewezen op het gebonden spel, dat in het gesticht overheerst. De verhouding van het aantal contact-momenten met de omgeving was op ontstellende wijze in het nadeel van het gestichtskind, hetgeen van grote betekenis is, daar dit de geestelijke uitgroei van het kind remt.

Een belangrijke, te weinig gerealiseerde ontwikkelingsfactor is het vervlochten zijn van het kind in de gezinsstructuur. ¹⁾ Vergelijkt men de structuur van het gezinsleven met die van het gesticht, dan blijkt dat het kind in het gezin een sterke gebondenheid kent aan zijn omgeving, die zich ook tot de woning uitstrekt. Geen lid van het gezin is te vervangen, elk heeft ten aanzien van het kind zijn eigen plaats en werkingssfeer. Ook de huishouding en de kamers van de woning hebben voor het kind hun eigen betekenis en functie. Deze verscheidenheid van gevoelsverbondenheid blijkt 't kind in het gesticht vreemd. Het huishoudelijk bedrijf — waar het thuis zo in kan meedoen en meelevens — gaat in de inrichting buiten hem om; het speelt daar geen rol in, de vertrekken zijn voor hem algemene verblijfplaatsen. Het gesticht is voor hem een genivelleerde, het gezin een gedifferentieerde wereld. Van het laatste is hij zelf een deel, terwijl het gesticht een wereld is, waar hij weliswaar in, maar tevens ook naast staat. Het kind heeft in het gesticht te weinig contact met werk-

¹⁾ Belangrijk in dit verband zijn de publicaties van Dorothy Budlingham en Anna Freud: *Infants without Families* (1944) en *Young Children in wartime* (1942), uitgever George Allen & Unwin Ltd., London.

materiaal, terwijl het speelgoed te weinig individueel en teveel algemeen bezit is.¹⁾

Het vroeger dikwijls naar voren gebrachte bezwaar, dat opname in een gesticht de besmettingskansen (ziekten) vooral voor jonge kinderen zeer zou vergroten, is verouderd. Voor 't huidige gesticht is deze quaestie geen probleem meer, want zij kan door eenvoudige hygiënische maatregelen voorkomen worden. Zoals hierboven duidelijk aangetoond is, blijkt hoofdzakelijk de psychische en sociale ontwikkeling van het kind een punt van zorg.

Het is één van de grote verdiensten van de dieptepsychologie (Psychoanalyse en Individual-psychologie), dat zij de enorme betekenis aantoonde van de eerste levensjaren op het verdere leven van de mens. Voor het jonge kind brengt weliswaar het gezinsleven juist door zijn verbonden-zijn met het gezin en zijn onderlinge verhoudingen allerlei vormen van strijd en agressie ten aanzien van de omgeving met kans op stoornissen in het drift- en gevoelsleven, maar het gestichtsbestaan brengt andere en grotere gevaren.

De uniforme verzorging van het jonge kind door het altijd min of meer gereguleerde levensbestaan brengt enerzijds een gemis mede aan gezonde en vormende bindingsmogelijkheden, terwijl het anderzijds een tekort veroorzaakt aan gedifferentieerde uitingsmogelijkheden voor het affectieve leven. Gaan het eigen gezin en ook het pleeggezin nogal eens mank aan verwenning, in het gesticht dreigt het gevaar van **gevoelsverarming** of **verwaarlozing**. Gemakkelijk kunnen in de inrichting ontsporingsverschijnselen bij kinderen aan de groepsleidster ontgaan. Verschijnselen van agressie in de vorm van vechten, plagen, vernielen en ongezegelijk-zijn, verschijnselen van geremdheid als gedrukt- en ontstemd-, eenzelvig-zijn, angstverschijnselen in de vorm van dromen, nervositeit, stotteren en bedwateren, conflictsituaties als basis voor zonderlinge fantasieën, liegen, gappen en kleine wreedheden, stoornissen met seksuele grondtoon als bepaalde vormen van duimzuigen, heen en weer glijden, neuspeuteren e.d., zij alle rollen in het gesticht

¹⁾ Deze gegevens werden ontleend aan de voordrachten van prof. dr. Charlotte Bühler op 25-27 April 1935, gehouden in de School voor Wijsbegeerte te Amersfoort. In voorbereiding is een uitgave, waarin deze gegevens verwerkt zijn onder de titel: „Der Einfluss der Anstalt auf die Entwicklung des Kleinkindes”. Psychologie der Fürsorge III. Voor hen, die belangstelling hebben voor cijfers op deze gegevens betrekking hebbende, verwijs ik naar een artikel van mej. Hermien van der Heide in „Het Kind” van 18 Mei 1935.

zo gemakkelijk door de mazen van het net der opmerkzaamheid. Niet dat een pleeggezin in dit opzicht zoveel opmerkzamer is, maar doordat de levensgemeenschap zoveel kleiner en daardoor zoveel kwetsbaarder is, worden dergelijke verschijnselen eerder als storend of verstorend aan gevoeld. In het groepsbestaan overweegt meer een grovere soort van algemene orde en een voor elkeen geldende gang van zaken. Tussen het gewone en het extreem moeilijke kind liggen juist al de hierboven genoemde verschijnselen, die psychische scheefgroei kunnen signaleren en dan niet op vallen, als ze niet door uitzonderlijke gedragingen de aandacht trekken, althans niet voor een bijzondere behandeling aanleiding worden. Hierdoor ontstaat de kans dat de ontwikkeling van het gevoels- en driftleven bij bepaalde typen kinderen niet voldoende tot zijn recht komt, of wel dat het met vervlakking of onbevredigd-zijn wordt bedreigd. Een dergelijke psychische scheefgroei behoeft niet altijd tot actief asociale gedragingen of een moeilijke habitus aanleiding te geven. Hij kan overkoepeld worden door een zekere, op de omgeving ingestelde aanpassingshouding, die dan de conflictsituatie maskeert.

Wij zijn allerminst zo optimist om te beweren, dat het pleeggezin dergelijke toestanden zoveel beter zou opvangen. Wel — zoals reeds opgemerkt — springen ze daar eerder in het oog en kan door een paedagogisch georiënteerde inspectie tijdiger steun verleend worden, hetzij door het aangeven van de juiste aanpak of door behandeling van het kind plaats te doen vinden.

Het ontbreekt de gestichten bovendien aan de krachten en de gelegenheid om een zo nodig sterk individuele behandeling door te kunnen voeren, terwijl de gestichtsupzet op zichzelf tal van beletselen meebrengt waar het pleeggezin vrij van is. Die beletselen kwamen reeds aan de orde in de bespreking van de resultaten van het Weense vergelijkende onderzoek inzake gestichts- en gezinsverpleging.

Bleken uit het kamp van de ontwikkelingspsychologie en ook uit dat van de dieptepsychologie bezwaren tegen de gestichtsverpleging voor jonge kinderen te moeten worden aangevoerd, er is voor de gestichtsverpleging ook een pro-richting aan te wijzen. Deze is het **behaviourisme**, volgens welks opvattingen over opvoeding juist van het gesticht een uitstekend opvoedingsmilieu te maken is. Niets is volgens de aanhangers van deze psychologische stroming bekend over wat in andere psychologieën bewustzijn en ziel van een mens genoemd wordt. Het enige waar we hoogstens

wat van kunnen weten, zijn de waarneembare gedragingen. De opvoeder moet dus trachten door systematische waarneming en door experimenten de algemene regels te leren kennen, waaraan het menselijk gedrag onderworpen is. Opvoeding is nu niet anders dan het door middel van die kennis aankweken van de in dit leven doelmatige en nuttige reacties, op de basis van een systeem van lust- en onlustprikkelers. Op dezelfde wijze zijn verkeerde gedragingen te wijzigen in goede. Aangezien volgens deze psychologie de ontwikkeling van de persoonlijkheid in feite neerkomt op een samenvlechten van gewoonten en instincten onder invloed van sociale omstandigheden en enkele emoties (fundamentele emotionele gevoelens), is zij dusdanig gebaseerd op een extreem mechanische beschouwingswijze, dat zij voor elke paedagoog, die normen huldigt — welke dan ook — vrijwel onaanvaardbaar is. Wij stippen haar dan ook slechts volledigheidshalve aan.

Richten wij onze aandacht weer op de praktijk, dan moeten wij de vraag beantwoorden of ook het **moeilijke kind** in de leeftijdsgroep van 0—6 jaar in de gezinsverpleging geaccepteerd wordt. Het moeilijk-worden van jonge kinderen, die eenmaal in een pleeggezin zijn opgenomen, blijkt, volgens de ervaring in het algemeen, de houding van de pleegouders niet te beïnvloeden. Ook het feit, dat kinderen van 2—4 jaar in een lastige overgangstijd kunnen verkeren, schijnt de aanvraag er naar niet te verminderen. Zelfs de oudere kinderen van deze leeftijdsgroep worden gemakkelijk opgenomen, mits zij voor de pleegouders iets aantrekkelijks hebben, dan wel door hun type of door hun omstandigheden een beroep doen op hun medelijden, moederlijke zorg of andere gevoelens. Slechts een klein deel blijkt bezwaarlijk te plaatsen, waaronder o.a. de nog onzindelijk zijnde oudere kinderen, de eenzellige, vernielzuchtige, met sexuele moeilijkheden behepte, en andere, het gezinsleven tezeer verstorende. De verwijzing van deze kinderen naar een gesticht is een nooduitweg bij gebrek aan beter. Meer aangegeven zou zijn de plaatsing van zulke gevallen in een klein tehuis, dat door samenwerking met een kinderpsychiater op dit soort moeilijkheden deskundig was ingesteld. Dit zijn tehuizen die, en vooral op het gebied van armenzorg en kinderbescherming, in ons land maar al te zeer gemist worden.

De huidige toestand in ons land is deze, dat de overdracht of de toevertrouwing van een kind aan een vereniging vrijwel onafhankelijk is van de omstandigheid of die vereniging gezins- dan wel gestichtsverpleging toepast. Tal van deze jonge kinderen komen in

een gesticht, omdat in bepaalde streken van ons land de gezinsverpleging niet wordt toegepast of uitbreiding en verbetering niet wordt gestimuleerd. Elders domineert de gestichtsverpleging, omdat de gestichten het kind willen verzorgen tegen de subsidie die het Rijk geeft aan de voogdijvereniging en men op die wijze op een goedkope manier tevens van alle beslommering af komt. Hoofdoorzaak is echter het gemis aan inzicht in deze materie, het bewandelen van „gewoontepaden” door, in deze niet terzake deskundige bestuursleden van verenigingen, directeuren van Maatschappelijk Hulpbetoon, Diaconieën en allerlei andere instanties welke kinderen ter opvoeding en verpleging ergens onderbrengen. Aan deze paedagogisch onverantwoorde toestand is het te wijten, dat zoveel jonge kinderen in gestichten vertoeven, terwijl zij het zoveel rijkere en meer natuurlijke gezinsleven deelachtig hadden moeten worden.

3. *Leeftijdsgroep van 6—14 jaar.*

Dit is de periode van de toenemende zin voor de werkelijkheid. De kinderen komen nu in een wijdere wereld, daar de school haar deuren opent. Hun afhankelijkheid van het gezin wordt in de latere jaren wat geringer; kameraadschappen ontstaan, die even vlot aanvangen als kort van duur zijn. Het enorme tempo van de geestelijke en lichamelijke ontwikkeling van het vorige levenstijdperk vertraagt opvallend en deze krijgt een meer geleidelijk verloop. Het drift- en gevoelsleven komt niet zo sterk meer op de voorgrond, het is meer de periode van de intellectuele groei, van grote weetgierigheid en van het leren. Vooral in de latere jaren worden de kenmerken activiteit, verhoogd krachtsgevoel en weetgierigheid. Dit alles zoekt zijn uitwegen, men denke aan de bewondering voor de krachtprestaties, o.a. in de vorm van de recordaanbidding, de baldadigheid, de zucht naar avontuur, het verzot zijn op lezen, de belangstelling voor techniek, het overal met de neus bij staan, van alles het naadje van de kous willen weten, de verzamelwoede e.d. Ook de fantasie krijgt een ander karakter, deze leeftijd wil de „avontuurlijke werkelijkheid” beleven. Hieruit vloeit voort dat met grote animo rovertje of Indiaantje gespeeld wordt en dat er belangstelling is voor vliegerij e.d. Het meisje speelt niet alleen huishouden, maar ook ziekenhuis; want het bijzondere in het gewone leven wordt graag nagebootst. Het ouderlijk huis behoudt zijn gezag, maar gebod en verbod, die weliswaar nog worden opgevolgd, worden door de ouderen van deze groep ook wel een beetje gewogen op hun billijken en redelijkheid. Op het einde van deze leeftijdperiode laat de

praepuberteit zich gelden. Er treedt dan een duidelijk verschil in tussen de verdere ontwikkeling van het meisje en de jongen, het sexeverschil wordt bewust en distantiering volgt. Het lichamelijke en geestelijke ontwikkelingstempo van het meisje verloopt van nu af aan sneller dan dat van de jongen.

Het gezinsleven blijft de richtingwijzer en verstoring ervan blijkt een ernstig gevaar te kunnen zijn voor de psychische ontwikkeling van het kind. De negatieve invloed en die daar uit kunnen voortvloeien, blijken in het algemeen zelfs destructiever dan de ongunstige invloed die van slechte economische omstandigheden kan uitgaan, waarin een gezin verkeert. Tal van vormen van scheefgroei vinden daarin hun oorzaak. Het ontmoedigde kind is in deze geestelijk en lichamenlijk grotendeels harmonische leeftijdsfase toch geen zeldzame verschijning, want verwenning en verwaarlozing evenals schoolmoeilijkheden leveren hun aandeel. De kinderen, die onder de zorg komen van verenigingen voor gestichts- en gezinsverpleging, vormen daarom in mindere of meerdere mate een negatieve selectie, daar vrijwel geen van hen gunstige milieu-omstandigheden kent, hetgeen diepe sporen in hun ontwikkelings- en uitingsbeeld kan nalaten.

In een paedagogisch goed geleid gesticht blijkt het mogelijk om aan tal van ontwikkelingsbehoeften van het kind op deze leeftijd tegemoet te komen. Men denke slechts aan hulpmiddelen daarvoor als het clubleven, gymnastiek, sport en spelen, bibliotheek, wandeltochten en voor meisjes aan hink- en balspelen, touwtjespringen, poppekamer enz. Of intussen de gestichten in het algemeen zich voldoende op het tegemoetkomen aan deze behoefte instellen, is een vraag, die zeker niet zonder meer bevestigend kan worden beantwoord. In principe heeft echter de gestichtsofvoeding — maar dit geldt ook voor de gezinsverpleging — meer opvoedkundige mogelijkheden dan in de praktijk in toepassing worden gebracht. Deze verwaarlozing komt voor het grootste deel op rekening van het feit, dat het vraagstuk van het personeel in de opvoedingsinstellingen dringend om een oplossing vraagt en men zich allerwege behelpen moet met ongeschoold personeel, dat bovendien vrijwel geen levensvooruitzichten in dit werk heeft. Uiteraard drukt dit zijn stempel op het opvoedingswerk en de ontwikkeling daarvan in de gestichten. Het wel eens aangevoerde bezwaar, dat men toch ook in de gezinsverpleging niet over speciaal daarvoor opgeleide pleegouders beschikt, houdt geen steek, omdat het pleeggezin geheel overeenkomt met het gewone gezin, terwijl de gestichten een sterker kunstmatig

gevormd milieu zijn, waar men door de groepsopvoeding en door de opzet van het gesticht voor een reeks van moeilijkheden en problemen komt te staan, die in het pleeggezin niet aan de orde komen.

Het is hier niet de plaats om daar uitvoerig op in te gaan, wij behandelen als v.b. slechts één van de typische moeilijkheden, die elk gesticht kent. De kenmerkende trek van de gestichtsverpleging is de opvoeding in groepen van leeftijdsgenoten. Psychologisch kan dit voor deze leeftijdsfase niet als een bezwaar worden aangemerkt, daar juist in deze tijd ook in het gewone leven een neiging tot zich bij elkaar aansluiten bestaat en o.a. de school soortgelijke groeperingen kent. De gestichtsgroep, op zichzelf een willekeurige opeenhoping van allerlei slag kinderen binnen zekere leeftijdsgrenzen, heeft echter een van de gestichtsofvoeder onafhankelijke eigen werkingssfeer, waaruit „plaatsverhoudingen” en — we zouden het kunnen noemen — „grootste gemene deler”-opvattingen voortvloeien. Door deze wordt de onderlinge plaats en waarde van de kinderen in het groepsverband bepaald. Een indeling overigens, die niets uit te staan heeft met qualiteiten als „braafheid”, „schoolknappheid” of soortgelijke onderscheidingen, maar die bepaald wordt door een groep van factoren, in welke o.a. lichamelijke kracht, een kei zijn op enigerlei sportgebied, „link” of slagvaardig zijn, brutaal of anderszins opvallend en gedurfd optreden, een grote rol spelen. Hierdoor ontstaat in de eerste plaats de leidersfiguur en daarnaast de groepering. Het is duidelijk, dat deze innerlijke groepsstructuur van grote invloed kan zijn op de kinderen, hoe labiel en wisselend zij ook verder zijn mag en dat slechts de ware opvoeder, die kijkt heeft op het dynamische dat het groepsleven beheerst, die structuur kan ombouwen tot een opvoedingsfactor. Waar iets dergelijks niet plaats vindt, waar geen productieve uitweg gezocht werd door de kinderen hun activiteit op een sociale wijze te laten spuien (clubs, competities, zelfwerkzaamheid e.d.), hebben negatieve elementen, hetzij openlijk, hetzij ondergronds een vrij grote invloedssfeer. Slechts grondige kennis van de kinderen en van de eigenaardigheden van het groepsleven maken het mogelijk om een dusdanige situatie in het groepsleven te scheppen, dat de onderlinge wrijvingen en plagerijen — die elke vorm van massaal leven nu eenmaal onvermijdbaar kent en die op zichzelf een zeer nuttige paedagogische functie kunnen hebben — voor bepaalde typen kinderen (de eenzelvigen, infantielen, bangen, onhandigen, overgevoeligen, stotteraars, bedwateraars) niet tot een obsessie behoeven te worden. Zo gauw ligt in het groepsbestaan voor dit bepaalde type kinderen

een bron voor angst en inferioriteitsgevoelen, welke de ontwikkeling van de psyche kunnen verstoren of althans in het latere leven zich nog negatief kunnen doen gelden.¹⁾

Het is intussen een tot allerlei verwarring en foutieve beschouwingen aanleiding gevende slordigheid om — zoals meestal het geval is — bij de vergelijking van de opvoeding in het gesticht met die in het pleeggezin te schermen met het zo vage begrip gestichtsverpleging. Wij dienen ons duidelijk voor ogen te houden, dat het gestichtswezen verschillende en zeer uiteenlopende vormen van opvoedingsinrichtingen kent. Men denke aan het verschil tussen grote en kleine gestichten, het ene met zijn indeling in paviljoenen, het andere met zijn kleine groepen.²⁾ Evenzeer zijn niet zonder meer vergelijkbaar weeshuizen met inrichtingen voor voogdijpupillen en ter beschikking van de regering gestelden. Er zijn nuances in régime, interne indeling en werkwijze, waardoor het opvoedingswerk dezer instellingen niet zonder meer gelijkgesteld kan worden. Daarnaast kennen we nog het stelsel der tehuizen, dat — ressorterend onder kleine gestichten — in verschillende opzichten de karakteristieke trekken van het gezinsleven tracht te benaderen, waarin — hetgeen trouwens in een enkel groot gesticht ook het geval is — de vrouw haar intrede deed, hetzij als huishoudster, hetzij als opvoedster, de kinderen school en opleiding in de gewone maatschappij volgen e.d. Het zou ondoenlijk zijn om op elk van die gestichtsvormen uitvoerig vergelijkend in te gaan. Zeker is, dat het huidige gestichtswezen niet meer zo'n scherpe afscheiding kent van het gewone leven, zoals dit omstreeks 1900 nog het geval was. Het kent verscheiden overgangsvormen, die doelbewust een brug naar het leven in de gewone maatschappij trachten te vormen en die verreweg te verkiezen zijn boven een minder goed toegepaste gezinsverpleging. Wat alle gestichten echter gemeen hebben, het ene in minder, het andere in meerdere mate, blijft de geringere verscheidenheid aan contactmogelijkheden met het gewone leven, vergeleken bij het

1) Overigens valt verdere bespreking hiervan buiten het kader van het te behandelen onderwerp en verwijzen wij belangstellenden naar mijn „Gestichtspaedagogische Hoofdstukken”. De eerste druk is uitverkocht, doch verkrijgbaar bij de bibliotheek van de Armenraad te Amsterdam en van de Ned. Bond tot Kinderbescherming te Rotterdam. Een tweede druk wordt eveneens uitgegeven door de Stichting voor Opleiding van Maatschappelijke Werkers te Haarlem, en verschijnt binnenkort.

2) De Directeur van de Helderling Gestichten te Zetten, wijlen ds. H. Pierson, was een der eersten, die de quaestie scherp zag en aan de orde stelde in zijn zo lezenswaardige, aanvechtbare en thans verouderde brochure „Gestichten en Gezinnen” (1905).

pleeggezin. Bij allen — zij het ook onderling in verschillende mate — is het leven meer geautomatiseerd en daardoor wereldvreemd: alles komt voor de kinderen van zelf, terwijl de schommelingen van het gezinsleven door zorgen als duurte, ziekte e.d. vrijwel geheel ontbreken. Het kind wordt, wat zijn individuele en sociale vorming betreft, door de gezinssfeer veelzijdiger omvat en door het dagelijkse leven met zijn duizenderlei kleine nuances en eisen tot aanpassing, onderling hulpbetoon e.a. als het ware vanzelfsprekend geleid en gevormd. Het kind ondergaat in het pleeggezin op dezelfde wijze als elkeen in het gewone gezin de vreugde en de zorgen van de dag, het heeft contact met leeftijdsgenoten, ook met jongeren en ouderen, met de andere sexe en tenslotte leeft het in diezelfde kleine gemeenschap, die de jongen en het meisje later als volwassene ook weer op hun beurt zullen gaan vormen. Dit alles biedt het gestichtsleven de kinderen niet. Als onnatuurlijk moet worden beschouwd het dag en nacht vertoeven in groepsverband, dus in een onafgebroken omvattende massa en onder omstandigheden, die zo afwijken van het gewone, indien dat niet strikt noodzakelijk is.

Blijkens de ervaringen in de practijk blijkt opname van kinderen in een kleiner gesticht of tehuis echter te prefereren, wanneer één der ouders nog leeft en voor hen zorgt. Meestal betreft het hier plaatsingen van **niet duurzame aard**, die op zichzelf voor gezinsverpleging al een bezwaar zijn, terwijl ten aanzien van dit soort kinderen zich nogal eens moeilijkheden blijken voor te doen tussen de eigen ouders en het pleeggezin (jaloezie), die als de kinderen in een tehuis geplaatst worden gemakkelijker vermeden of beheerst kunnen worden. De band tussen kind en ouders blijft in het laatste geval hechter; als een tragisch leed moet het worden beschouwd, als een ouder, die van zijn kind houdt, maar het noodgedwongen elders moet laten opvoeden, het daardoor van zich ziet vervreemden en ingroeien in een vreemd gezin. Bij een kind in tehuisverpleging blijft de „ouderplaats” bewaard.

In tegenstelling met de wel eens geuite mening, blijkt de opname van kinderen van 6 tot 14 jaar in de gezinsverpleging tot geen moeilijkheden aanleiding te geven. Wel is er vermindering te constateren, ten aanzien van het aantal aanvragen voor **gratis verzorging**. Dit mag evenwel niet leiden tot een onjuiste generalisering, daar de gratis verpleging in de gezinsverpleging allesbehalve overheerst. Op de quaestie van het opname-motief der pleegouders komen wij elders in dit boek terug, temeer daar te dien opzichte

bij de niet kenners van de gezinsverpleging nogal misverstand bestaat.

Slechts een kleine categorie kinderen blijkt niet houdbaar door de aard van hun gedragingen en moeilijkheden. Hierbij moet dan wel in aanmerking worden genomen, dat de Nederlandse gezinsverpleging, paedagogisch beoordeeld, onvoldoende op peil is en ook uit organisatorisch oogpunt veel te wensen overlaat. Van deze groep zou een deel der moeilijk opvoedbaren zonder bezwaar in gezinsverpleging te houden zijn, mits deze beter geutilleerd was, d.w.z. gebruik maakte van observatiemogelijkheden, samenwerking zocht met medische opvoedkundige consultatiebureaux en de beschikking had over deskundig geleide doorgangshuizen. Slechts een deel van deze kinderen zou dan verwezen moeten worden naar kleinere en heil-paedagogisch georiënteerde inrichtingen en een ander deel, wegens de noodzaak van een correctieve opvoeding, voor kortere of langere tijd, naar een opvoedingsgesticht.

4. Leeftijdsgroep van 14 tot 21 jaar.

Met de rust, die in het algemeen kenmerkend was voor de lichamelijke en geestelijke ontwikkeling in de vorige periode, is het thans helemaal gedaan. Het meisje is op weg om een jonge vrouw, de jongen bezig om jong^e man te worden. Lichamelijke veranderingen voltrekken zich, het erotische en sexuele leven ontwaakt en vooral het gevoelsleven eist thans zijn deel. Het is een tijd van sterk verhoogd zelfgevoel en het onvoorwaardelijk aanvaren van het ouderlijke gezag wordt afgewezen. Spanningen blijven niet uit. Oude waarden worden los gelaten en nieuwe gezocht en toch is deze revolutionaire jeugd, die de wereld wil hervormen, in wezen zonder compas. Zij is richtingloos; twijfel, eenzaamheidsgevoelens, onmacht, krachtoverschating, geldingsdrang, vernietigend kritisch en toch suggestibel zijn, blijken de wonderlijk contrasterende facetten van dit tijdperk. Innerlijk in beroering, uiterlijk vaak arrogant, dikwijls even kwetsbaar als vlegelachtig en onderhevig aan het vervallen in stemminguitersten. Zij zoeken nu niet de „kameraad” maar de „vriend”. Het is de periode van „alles of niets”. En terwijl het gemeenschapsgevoel rijpt, het autoritaire gezag afgewezen wordt, zijn zij evenwel vatbaar voor de kuddegeest. Hierdoor, en door de spanningen in zichzelf en met de omgeving, trekt de jeugdbeweging hen, maar

zij vormen ook maar al te gemakkelijk het dankbare gehoor voor brallende leuzen, politiek e.d. Het is de tijd van verzet tegen het bestaande, van de grote woorden, van het „bomen” en het erotisch getint, tot ziekelijk aandoend gedweep. Het zijn de baringsweeën, die de geboorte van de sociale mens voorafgaan.

De puberteitscrisis geeft niet altijd dat beeld. De arbeidersjeugd, vooral uit de grote- en industriesteden, die al vroeg het leven van een nuchtere en harde kant leerde kennen, blijkt uiterlijk nauwelijks puberteitsspanningen te vertonen. Hun is tenminste dikwijls vreemd die geestelijke crisisfase met haar aesthetische, dromerige, romantische kanten. Wel zien we, hoe sommige jeugdigen zich in de burgerlijke of christelijke jeugdzorg storten, maar een groter deel zien wij opgaan in „bewondering” voor de voetbal, vooral van de plaatselijke clubs, in het enthousiasme als „supporter” voor wielrenners en bokkers of zij vormen het legioen waarvoor de sigaret, de ijsco, de bioscoop, het danslokaal, de sexuele vuilpraat en het langs de straat dweilen de hoogste geneugten zijn. De omgang met de andere sexe is in het algemeen meer sexueel dan erotisch of platonisch gericht. Kennen wij onder jongens uit de vorige leeftijdperiode de handige rakkers en brutale gappers in warenhuizen of op markten, hier zien we een vleugje puberteitsromantiek in het fietsen „achterover drukken”, of het gappen van onderdelen, automaten lichten, cafébezoek en het in groepen rondhangen. Er valt een scherpe scheiding te trekken tussen de rijpende werkende jeugd, die maatschappelijk vooruit wil komen en daarom cursussen en avondscholen bezoekt en de ongeschoolde, die voor niets belangstelling heeft doch het corps van de fietsjongens en een maar al te groot deel van de criminele jeugd vormt. Het lijkt wel of bij een deel van deze groep, de puberteit als geestelijk ontwikkelingsproces atrophieerde. Zeker is, dat de overgangsjaren zich als onrustfase sterker doen gelden bij de materieel en cultureel meer beschermde jeugd dan bij het volkskind.

Wij stelden de grens van deze leeftijdsgroep tot 21 jaar, dat is de leeftijd van meerderjarig worden, doch in de praktijk komt het er op neer dat, zowel in de gestichts- als in de gezinsverpleging, geen nieuwe pupillen opgenomen worden van 18 jaar of ouder. Het is een van de bezwaren die tegen onze gestichtsverpleging geuit wordt, dat vele inrichtingen, zelfs voor pupillen die het zestiende levensjaar bereikt hebben, haar poorten beginnen te sluiten. Ook de verenigingen voor gezinsverpleging nemen dan nog slechts spaarzaam op.

Er is overigens geen leeftijdsperiode, waarin de gestichts- en gezinsverpleging elkander zo benaderen als in deze. Verschillende gestichten zijn in de loop der tijden er toe overgegaan om een afdeling voor gezinsverpleging te openen, om op deze wijze de overgang van het gesticht naar de vrije maatschappij voor hun pupillen te vergemakkelijken. Andere — een paar meisjesgestichten — openden een tehuis met beperkte vrijheid met hetzelfde doel. De gestichten hebben onmiskenbaar voor de leeftijdsgroep van 14 tot 21 jaar het grote voordeel, dat zij een uitstekende vakopleiding kunnen waarborgen. Hieraan hechten zij terecht grote waarde, daar vakbekwaamheid het zich sociaal kunnen handhaven sterk bevordert. Arbeid hebben betekent levensmogelijkheid bezitten en vakbekwaamheid betekent een zeer verhoogde kans op arbeid.

De sociale opvoeding kan in het gesticht juist door het groepsleven gestimuleerd worden, indien dat daarop ingesteld is door bevordering van de zelfwerkzaamheid, clubleven of zelfbestuur. Het laatste blijkt in ons land moeilijk tot zijn recht te kunnen komen. Wat het groepsleven betreft, blijft het gesticht in zoverre toch altijd in het nadeel bij de jeugdbeweging, doordat het samen zijn in de gestichtsgroep niet vrij maar gedwongen is. Toch kan door een op zijn taak berekende opvoedkundig ambtenaar door menselijk contact en enig begrip van de jongenspsyche ontzaglijk veel bereikt worden. Maar in de gestichten blijft de zorgelijke kant, dat het sociale in het groepsleven steeds verdrongen kan worden door de invloed van de negatieve elementen en de groepsmentaliteit diep in vulgair kan blijven, hoe netjes en aangepast zij uiterlijk ook lijken mag. Zelfs het goed geleide en geordende gesticht ontkomt niet altijd aan die moeilijkheid. Een andere quaestie is, dat bepaalde typen kinderen, b.v. de „haltlosen”, jarenlang een conflictloos gestichtsbestaan kunnen leiden en innerlijk het gesticht kunnen verlaten, precies zoals zij er destijds ingekomen zijn, d.w.z. zonder enig karaktervormend effect. ¹⁾ Kan het gesticht evenwel tal van mogelijkheden invoeren om de na-

¹⁾ Zelfs een veteraan als de gestichtsdirecteur W. K. Post — oud-directeur van het Diaconie Weeshuis te Amsterdam — slaakte de verzuchting: „O, die echte gestichtskinderen, die precies binnen de grenzen van het mogen en niet mogen blijven, maar bij wie de gehoorzaamheid nooit wordt tot een daad. Brutaal, ze zijn het nooit, zouden ze het wel kunnen? Wat de correctheid van 't inrichtingsleven van hen gemaakt heeft, zeker geen karakters.” (Post W.K. Gestichts- of Gezinsverpleging, een probleem, Woord en Daad IV, blz. 131.)

delen van het ietwat geïsoleerde gestichtsleven op te heffen — wij denken aan ontspanningsarbeid, wandel-, toneel- en muziekclubs, sport, e.d. — door de aard van de bevolking valt het echter moeilijk allerlei idealen, ethische en sociale stromingen zó ingang te doen vinden, dat zij deze rijpere jeugd werkelijk grijpen. Men denke ter vergelijking eens aan de geheelonthouding, de jeugdbeweging, godsdienstige opvattingen en wereldbeschouwingen, zoals die zich in de vrije maatschappij kunnen doen gelden, waar zij tot verzet en nadenken stemmen, strijders vormen, stuwend werken of met enthousiasme bezielen.

Een ander bezwaar van het gesticht blijft het steeds moeten verkeren met leeftijdsgenoten. Dit moge in de jeugdbeweging juist zijn, daar het daar vrijwillig gezocht wordt en slechts voor een deel van de dag geldt, het gestichtsleven krijgt er iets onnatuurlijks door, want hier geldt het voor dag en nacht. De fysiek ouder lijkende pupillen moeten bovendien aan de eisen voldoen (vuilpraat en kracht) waarop zij geestelijk niet altijd berekend zijn, hetgeen hun moeilijkheden kan vergroten of tot ontwikkeling verstorende aanpassingshoudingen aanleiding kan geven. Het gemis aan contact met jongere kinderen remt voor meerderen het durven tonen van zachtere en sociale gevoelens, hetgeen hun scheefgroei kan bevorderen.

Ook voor de gewone jeugd van deze leeftijdsgroep blijft de gezinsverpleging de meest aangewezen vervanging voor de opvoeding in het eigen milieu. Vakopleiding en beroepsvorming kunnen in de vrije maatschappij op tal van wijzen plaats hebben. Het aantal mogelijkheden is nog groter dan in het gesticht en biedt tal van richtingen, welke het gesticht niet kent (kapper, étaleur, winkelbediende e.a.). Het gezinsleven heeft het grote voordeel, dat het minder verruwend en vervlakkend is dan het gestichtsleven en een niet te overschatten voordeel blijft, dat het pleeggezin ook na meerderjarig worden van de pupil zijn „thuis” kan blijven. ¹⁾ Zelfs voor moeilijke pupillen bezit de gezinsverpleging een brede opnamemarge, mits de vereniging behoorlijk geoutilleerd is. Voor pupillen die op oudere leeftijd bij een patroonpleegvader geplaatst worden, ontstaat inderdaad het gevaar, dat het pleeggezin tot „kost”-huis verwordt. Trouwens deze vorm van uitbesteding, evenals het plaatsen door verenigingen tegen een soort „minimum tarief”, vergroot altijd de kans op exploitatie

¹⁾ Uit een onderzoek door ds. J. J. P. Valetton, Directeur van de Vereniging Kinderzorg te Zwolle, bleek, dat slechts 17 pct. van zijn pupillen weer naar hun eigen ouders terugkeerden.

der pupillen, op krullejongen blijven e.d. minder gewenste situaties. De juiste betekenis van de gezinsverpleging ligt echter in het in contact blijven met het gewone leven, zowel door het gezinsleven, de arbeid, als door de aansluiting bij het clubleven in de vrije maatschappij. Door deze normale levensverhoudingen wordt het verblijf in het pleeggezin voor de pupil niet als iets pijnlijks gevoeld, wat ten aanzien van het gestichtsverblijf wel het geval kan zijn. Meer moeite heeft de gezinsverpleging met agressieven, ontstemde roddelaars, moreel botten en onzindelijken. Voor een deel slechts kan zij deze met succes onderbrengen. De meesten van deze zullen hun weg moeten vinden naar inrichtingen, waarin zij niet mogen verdwijnen als in een reservoir voor wanhopige gevallen, maar waarin paedagoog en psychiater nauw samenwerken. Wat de gestichtsverpleging presteren kan,¹⁾ bewezen figuren als de Duitser Curt Bondy, de Oostenrijker August Aichhorn en de Nederlander J. Klootsema en wat de gezinsverpleging aan paedagogische reserves in zich heeft voor moeilijke en abnormale jeugd toonden de Amerikanen William Healy en Augusta F. Bronner aan.²⁾ Beide systemen hebben nog vele mogelijkheden in zich tot betere paedagogische uitbouw, die pas verwerkelijkt kunnen worden als de gemeenschap zich er meer van bewust wordt, hoe belangrijk en noodzakelijk het opvoedend werk is, dat ten dienste van de misdeelde jeugd verricht moet worden. Een stadium, waar we intussen nog ver vandaan lijken.

Onze conclusie betreffende de laatst behandelde leeftijdsgroep is, dat voor haar niet zonder meer de gezins- of de gestichtsverpleging als het meest te verkiezen stelsel kan worden beschouwd. Voor de normale pupillen geldt dat de gezinsverpleging voorgaat, doch op grond van een paedagogische en eventueel psychiatrische beoordeling zal uitgemaakt moeten worden, welk systeem voor de moeilijke pupillen gekozen moet worden.

Het resultaat van onze beschouwingen over de beide systemen blijkt, dat zij geen gelijk te stellen opvoedingssystemen zijn, doch elk hun eigen taak hebben. Indien opvoeding thuis niet mogelijk is, komt als vervangend opvoedingsmilieu het eerst het pleeggezin in aanmerking, terwijl voor het gesticht een bijzondere taak is

¹⁾ De hierin belangstellende zij verwezen naar de volgende werken: prof. dr. Curt Bondy: Pädagogische Probleme im Jugend-Strafvollzug 1925; dr. Aug. Aichhorn: Verwahrloste Jugend 1925; J. Klootsema: Misdeelde Kinderen 1904 (thans grotendeels verouderd).

²⁾ Men leze dr. William Healy, Augusta F. Bronner: Reconstructing behavior in Youth 1938.

weggelegd. De gezinsverpleging is het algemeen vervangende systeem, de gestichtsverpleging het bijzondere en aanvullende. De gestichtsverpleging zal in de toekomst haar kracht moeten zoeken in differentiering. Enerzijds in gestichten voor paedagogische correctie door een verblijf van korte duur, anderzijds in inrichtingen voor psychopathische en anderszins gestoorde kinderen, die een heilpaedagogische behandeling nodig hebben. Hierdoor zal het gestichtswezen zich dan kunnen ontwikkelen tot een instituut van sociale sanatoria voor ontwrichte, tot de gemeenschap terug te brengen kinderen. Het tegenwoordige gestichtswezen maakt een eenzijdig en daardoor onproductief gebruik van de huidige te omvangrijke gestichtsruimte en verbruikt daardoor gelden, die zoveel doelmatiger in het belang van het kind besteed zouden kunnen worden,¹⁾ terwijl het — wat het ergste is — aan vele kinderen het gezinsleven onthoudt.

Het is een waangedachte te menen, dat de gestichtsverpleging zijn vroegere plaats, d.w.z. die van opvoedingsmilieu ook van het normale kind, nog eens zou kunnen heroveren. Het preventieve werk groeit voortdurend en het repressieve opvoedingswerk zal daardoor hoe langer hoe meer de laatste haven worden voor agressieven, sexueel ontspoorde, onhandelbaren en allerlei andere ontwrichte, tot zelfs pathologische gevallen. Het gestichtswezen zou, indien het aangewezen differentiatieproces zich niet zou voltrekken, ontaarden in een opbergplaats voor gevallen waarmee men geen raad meer weet. Dat een dergelijke verschuiving al gaande is, blijkt thans reeds aanwijsbaar in de z.g. observatie- en strafafdelingen, welke de grote gestichten steeds weer gaan openen om de lastigen onder hun moeilijker wordende bevolking voldoende te kunnen beheersen.

¹⁾ Men denke in dit verband ook eens aan het enorme kapitaal dat in verschillende van onze weeshuizen min of meer „bevroren” ligt. Het grootste deel onzer weeshuizen staat vrijwel leeg daar in de loop der jaren het aantal wezen sterk afnam als gevolg van de door sociale en hygiënische maatregelen verbeterde levensomstandigheden waardoor de levensduur der mensen belangrijk groter werd.

De gelden waarover meerdere der eeuwenoude weeshuizen beschikken, kunnen echter niet vrij gebruikt worden, gebonden als men is door stichtingsbrieven of beperkende bepalingen van andere aard, die mogelijk voor de tijd waarin ze ontworpen werden zeer doelmatig waren, doch thans in zoverre remmend kunnen werken dat dit geld niet voldoende tot zijn recht komt. Zo kennen we een weeshuis waar de rente van een groot kapitaal o.a. gebruikt werd voor een experiment met het inkuilen van gras, een ander waar de regenten jaarlijks hun tien-gangen-maaltijd moeten afwerken den stichter ter ere, terwijl als over al dit geld beschikt kon worden een model organisatie ware te scheppen, het land ten zegen.

Ook de gezinsverpleging is grondig aan verdieping en herziening toe. In welke mate en hoe hopen we verder in dit boek aan te geven.

Wanneer men echter de betekenis van de gezinsverpleging wil uitleggen, staat men ongeveer voor dezelfde moeilijkheid, als wanneer men poogt aan te geven de intense kracht welke van de liefde uitgaat. Men komt niet verder dan tot onbevredigende woordconstructies, die geenszins het rijke en machtige, dat wij juist zo graag uit zouden willen beelden, weergeven. Elkeen echter, die graag over zijn jeugd spreekt, over het plekje waar hij opgroeide, vertederd denkt aan de band die hem bond aan ouders, zusters of broers, weet zonder nader uitleg, wat hier wordt bedoeld en van welk een grote waarde het is.

Het gezinsleven ligt zo diep verankerd in onze volksaard, dat het deze typeert. Het is het fundament van onze kerkelijke en sociale beschouwingen en onthouding van het gezinsleven aan het kind — indien dat althans zonder noodzakelijk te zijn, plaats vindt — is een inbreuk op het gewone leven en een paedagogisch niet te verantwoorden verstoring van de natuurlijke levensstructuur.